

KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ, Jiřina Holcupová

Komunitní tlumočení (někdy se zejména v jiných jazycích lze setkat s pojmem tlumočení sociální, tlumočení ve veřejných službách, tlumočení kulturní apod.) je tlumočení v institucionálním prostředí dané společnosti, kde poskytovatelé veřejných služeb a klienti nehovoří stejným jazykem.

Od tlumočení konferenčního, tedy tlumočení na mezinárodních jednáních, konferencích apod. oblast komunitního tlumočení odlišují určité znaky, které jsou víceméně společné všem podskupinám této jinak velmi různorodé kategorie.

Komunitní tlumočnick zprostředkovává komunikaci mezi jedincem, který vystupuje sám za sebe (na rozdíl od situací běžných v konferenčním tlumočení, kdy reprezentuje zájmy určitého podniku, instituce, státu apod.), a zástupcem určité instituce. Tato komunikace se vztahuje ke každodennímu životu a potřebám jednotlivce a probíhá v rámci téže sociální struktury (společnosti), přičemž její účastníci mají v dané struktuře různou pozici a patří k různým kulturním skupinám. Typický bývá i rozdíl nejen v kulturním, ale také sociálním zázemí účastníků, který se projevuje například v dosažené úrovni vzdělání, a stejně jako z příslušnosti ke kulturní skupině z něj vyplývají rozdíly v celkovém přístupu ke komunikaci. Navíc příslušnost k instituci staví jejího zástupce, který bývá i příslušníkem většinové kultury, do nadřazené pozice a jeho protějšek to značně znevýhodňuje.

Komunitní tlumočníci působí v nejrůznějším prostředí od neziskových organizací přes zdravotnická zařízení, školy a další veřejné služby až po státní instituce (policie, útvary ministerstva vnitra zabývající se cizineckou problematikou, správa sociálního zabezpečení) a orgány místní samosprávy (životnostenská agenda, sociální dávky a další). Komunitní tlumočení je tedy velice široká oblast, kterou lze dále dělit na celou řadu podkategorií, ať již z hlediska institucionálního prostředí (tlumočení ve zdravotnictví, ve školství, v oblasti sociálních služeb apod.), nebo z hlediska příslušnosti klientů k určité kulturní skupině (komunita neslyšících, přistěhovalci).

Do značné míry se pak liší také požadavky, které jednotlivé instituce na tlumočnicka kladou, a míra institucionalizace jeho profese.

Za zcela samostatnou kategorii bývá většinou považováno tlumočení soudní, které v užším slova smyslu zahrnuje pouze tlumočení v soudním řízení. Tato oblast je také ve většině zemí výrazně více institucionalizována než jiné typy tlumočení označované souhrnně jako komunitní. Výkon profese soudního tlumočnicka bývá právně upraven a je k němu zapotřebí nějaký druh akreditace, v ČR musí být soudní tlumočnick jmenováni příslušným krajským soudem nebo ministrem spravedlnosti. Do komunitního tlumočení v užším slova smyslu nebývá soudní tlumočení vůbec zahrnováno.

Povinnost využívat služeb řádně jmenovaných soudních tlumočnicků při jednání s cizinci však zákon v ČR ukládá i dalším státním orgánům či orgánům místní samosprávy. A právě tlumočení při policejních úkonech, správním řízení v oblasti přistěhovalectví a udělování azylu a při úkonech orgánů místní samosprávy již většina teoretiků za komunitní tlumočení označuje.

Z toho pak vyplývají určité rozpory v tom, jakou úlohu by komunitní tlumočnick při výkonu své profese měl hrát. Konferenční tlumočnick bývá považován za jakýsi kanál, jímž hotová sdělení jednotlivých účastníků komunikace prochází, aniž by je jakkoli ovlivňoval, pouze je převádí do jiného jazyka. Proto má ideální tlumočnick „pouze tlumočit“ a jeho jediným cílem má být věrné vyjádření sdělení v cílovém

jazyce. Dá se říci, že takový tlumočnický má být téměř neviditelný. V podstatě totéž pak právní předpisy i praxe vyžadují od tlumočnicků soudních.

Komunitní tlumočníci si naopak s „pouhým tlumočením“ často nevystačí, protože tlumočí v nevyvážené situaci, kdy mezi účastníky komunikace existují značné kulturní a často i sociální rozdíly a poměr sil mezi nimi není vyrovnaný. Proto je u komunitního tlumočnicka na místě větší aktivita a vlastní iniciativa, aby zabránil nedorozumění, které v takové situaci může vzniknout. Je žádoucí, aby oběma stranám vysvětloval rozdíly vyplývající z odlišnosti jejich kultur, cizinci vysvětloval a mnohdy i zjednodušoval složitý úřední jazyk instituce a naopak jeho případné nesouvislé vyjadřování přeformuloval tak, aby zástupci instituce „dávalo smysl“. Je však třeba zdůraznit, že se jedná o úpravu formy, nikoli obsahu sdělení – do toho tlumočnick zasahovat nesmí.

Představa o tom, do jaké míry má tlumočnick zaujímat aktivní roli a v zájmu porozumění mezi stranami vysvětlovat, přeformulovávat a upozorňovat na nepochopení kulturních odlišností, se pak liší podle toho, o jakou instituci se jedná. Je celkem přirozené, že lékař, který se snaží pochopit pacientův problém, nebo učitel, který řeší prospěch dítěte ve škole, je k zásahům tlumočnicka do komunikace tolerantnější než úředník rozhodující o udělení azylu nebo policista, který musí dodržovat určitý úřední postup a má povinnost pracovat se soudním tlumočnickem. Ovšem i komunikace na policii či v azylovém řízení by podle řady teoretiků komunitního tlumočení probíhala efektivněji, kdyby příslušné instituce přiznávaly tlumočnickům aktivnější roli a striktně od nich nevyžadovaly, aby „pouze tlumočili“.

Komunitní tlumočníci by se při výkonu své profese měli řídit určitými profesními a etickými zásadami, které mohou být nepsané nebo výslovně uvedené v etickém kodexu tlumočnicka – záleží na tom, do jaké míry je komunitní tlumočení v dané zemi institucionalizováno. V ČR takový kodex vypracovalo občanské sdružení META pro tlumočnický, které zaměstnává. Obdobné zásady pak obsahují i etické kodexy zahraničních organizací sdružujících komunitní tlumočnický.

Etické kodexy pro komunitní tlumočnický se příliš neliší od zásad, jimiž se řídí i tlumočnický konferenční a zahrnují mimo jiné tyto požadavky:

- profesionální vystupování a respektování účastníků
- přesné a věrné tlumočení bez vynechávání, přidávání či pozměňování informací
- nestrannost a neutralita (tlumočnick se nemá přidávat na jednu ze stran ani vyjadřovat vlastní názory či radit; zároveň nemá řečníky přerušovat nebo přestávat tlumočit s výjimkou případů, kdy chce požádat o zopakování či objasnění, upozornit na to, že dochází k nedorozumění, ať z důvodu kulturních rozdílů nebo jiných, případně upozornit na nevyhovující podmínky pro tlumočení – špatná slyšitelnost, prostorové uspořádání apod.)
- zachovávání důvěrnosti informací, které se tlumočnick při tlumočení dozví
- pečlivá příprava na každé tlumočení a posouzení, zda je tlumočnick zakázku schopen odvést v odpovídající kvalitě; pokud překračuje jeho schopnosti a kvalifikaci, má ji odmítnout
- neustálý profesní rozvoj
- profesní solidarita a respektování kolegů

I když komunitní tlumočení v praxi probíhá všude, kde se cizinci žijící v zemi, jejíž jazyk neovládají, potřebují dorozumět na úřadech, ve školách nebo u lékaře, zdaleka ne vždy je zajišťují profesionální tlumočnický. Často to bývají rodinní příslušníci, přátelé nebo známí, kteří více či méně ovládají jazyk

většinové kultury, ale o tom, jak správně tlumočit, nic nevědí. Výsledky takové zprostředkované komunikace pak bývají různé. Proto je důležité profesi komunitních tlumočnicků rozvíjet, institucionalizovat a zajišťovat zájemcům o ni odpovídající odbornou přípravu, aby takoví tlumočníci byli k dispozici (což v řadě zemí včetně ČR zatím příliš neplatí).

V některých zemích (hlavně těch, které mají dlouhou tradici přistěhovalectví a vstřícný postoj k migrantům, jako jsou Spojené státy, Kanada, Austrálie nebo Švédsko) existují různé programy pro vzdělávání komunitních tlumočnicků (většinou jde o specializované kurzy v rozsahu několik desítek až stovek hodin) a komunitní tlumočníci mají vlastní profesní organizace, které také vypracovávají profesní a etické standardy. V dalších zemích však komunitní tlumočení takto rozvinuté není nebo jako samostatná profese ani neexistuje.

V ČR v současné době působí ve spolupráci s neziskovými organizacemi komunitní tlumočníci vyškolení v rámci projektu občanského sdružení META, komunitním tlumočením se hlavně v teoretické rovině zabývá také Ústav translologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Profesní organizace komunitních tlumočnicků ani instituce, která by měla na starosti jejich odbornou přípravu a akreditaci u nás zatím neexistuje.